

REGUŁY ZGODNOŚCI I KONFLIKTU W MACIERZY METAWARTOŚCI NA PRZYKŁADZIE WIOSNY ROBERTA BIEDRONIA

THE RULES OF COMPATIBILITY AND CONFLICT
IN THE MATRIX OF META-VALUES ON THE EXAMPLE
OF ROBERT BIEDROŃ'S SPRING

*Przemysław Maj**

— ABSTRAKT —

Macierz metawartości jest metodą oceny wartości politycznych stworzoną na podstawie adaptacji modelu Shaloma H. Schwartza. Celem artykułu jest weryfikacja tezy, że dobór postulatów programowych w polityce jest pochodną reguł rządzących macierzą. Autor realizuje to zamierzenie na przykładzie ugrupowania Wiosna Roberta Biedronia.

Słowa kluczowe: Robert Biedroń; Wiosna; kołowa macierz metawartości; lewicowość, centrowość

— ABSTRACT —

The matrix of meta-values is a method of evaluating political values, created on the basis of the adaptation of the Shalom H. Schwartz's value model. The aim of the article is to verify the thesis that the selection of program postulates in politics is a derivative of the rules of the matrix. The author implements this intention on the example of Robert Biedroń's Spring.

Keywords: Robert Biedroń; Spring; circular matrix of meta-values; leftism; centrism

* Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Nauk o Polityce.

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest weryfikacja tezy, że reguły zgodności i konfliktu rządzące kołowym modelem metawartości determinują selekcję aksjomatów w polityce. Badaniem objęto wartości ugrupowania Wiosna zawarte w dokumencie *Umowa Biedronia. Nowa umowa dla Polski* (2019).

Trzeba zastrzec, że zamierzeniem autora artykułu nie jest polemika z niezwykle zróżnicowaną literaturą naukową dotyczącą lewicy, centrum i prawicy. Zastosowaną podstawą metodologiczną jest opisana w monografii *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce* (Maj, 2018) macierz metawartości jako metoda oceny aksjomatów w sposób niezależny od preferencji badającego. Przedstawienie istoty tego modelu należy poprzedzić uwagami wprowadzającymi.

Po pierwsze, wartości obecne w sferze publicznej posiadają dwojaką naturę: konfliktową lub kompromisową. Konfliktowość wynika z istnienia antynomii wartości (ich ukierunkowania na realizację przeciwstawnych celów politycznych). Przykładem wartości kolizyjnych jest prawicowa *religia* i lewicowy *racjonalizm*.

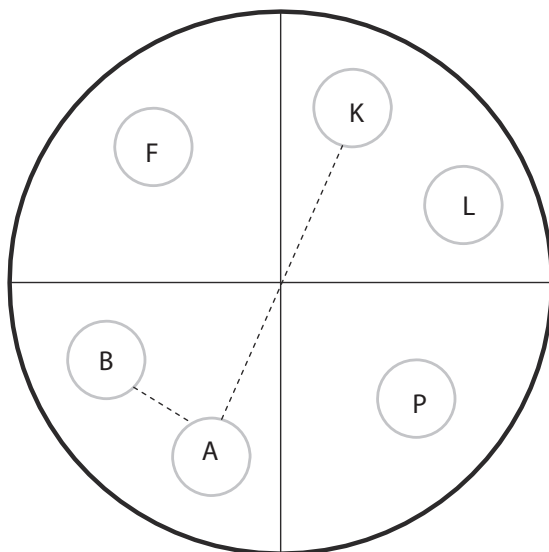
Wartości kompromisowe (centrowe) polegają na ograniczaniu konfliktu przez poszukiwanie rozwiązań łączących antytetyczne aksjomaty. Nie oznacza to, że takie wartości są zawsze idealnie wypośrodkowane. Biorąc pod uwagę wspomnianą dychotomię *religia–racjonalizm*, przykładem próby kompromisu są artykuły polskiej *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunków dopuszczalności przerywania ciąży*. Można dodać, że rozwiązania zawarte w tym akcie nie są w pełni satysfakcjonujące dla żadnej ze stron konfliktu – do jego zmiany dążą zarówno nadający wysoką rangę *religii*, jak i stawiający wysoko *racjonalizm*.

Po drugie, wartości konfliktowe posiadają hierarchię, w obrębie której można wyodrębnić metawartości i wartości pochodne. Te pierwsze są nieredukowalne z uwagi na poziom abstrakcji, a drugie są tworzone na ich podstawie. Metawartością jest lewicowa *równość*, a jej pochodną koncepcja państwa opiekuńczego. Prawicową metawartością jest *tradycja*, a jedną z jej pochodnych – polityka historyczna.

Po trzecie, metawartości posiadają szczególny charakter. Są kolektywne i wyznaczają cele, do których powinna zmierzać wspólnota, są także warunkowane przestrzennie i różnią się w poszczególnych kręgach cywilizacyjnych, jednak ich źródłem jest antynomia tkwiąca w uniwersalnej, kołowej strukturze systemu wartości jednostki. Wyjaśnienie zależności między metawartościami oraz systemem wartości jednostki wymaga przedstawienia podstaw psychologicznej teorii Shaloma H. Schwartz.

MACIERZ WARTOŚCI PODSTAWOWYCH

Shalom H. Schwartz (Schwartz, 1992) na podstawie analiz empirycznych stworzył model wartości podstawowych (*basic human values*), który wyjaśnia mechanizm podejmowania decyzji związanych z wyborem wartości przez jednostki. Autor ustalił, że struktura systemu wartości ma charakter uniwersalny i przybiera postać kołowego kontinuum motywacyjnego. Graficznie można ją przedstawić w formie macierzy, w której aksjomaty są dobierane na podstawie reguł zgodności i konfliktu. W schemacie 1 *Reguły w macierzy wartości Shaloma H. Schwartza* litery A i K symbolizują różne rodzaje wartości, przy czym do każdego typu można przypisać wartości przeciwne. Przeciwności tworzą kontinuum – pomiędzy nimi zlokalizowane są wartości coraz mniej podobne do jednego z członów przeciwieństwa, a coraz bardziej podobne do drugiego. Aksjomaty można ułożyć obok siebie w taki sposób, że wartość A jest podobna do wartości B, do której jest podobna wartość F, będąca zarazem mniej podobna do wartości A. Dodatkowo można wskazać na wartości bardziej szczegółowe, usytuowane między aksjomatami A, B i F – w ten sposób powstaje kontinuum. Wartości umiejscowione w macierzy naprzeciw siebie nie są możliwe do realizacji w tym samym czasie, ponieważ prowadzą do sprzecznych celów.

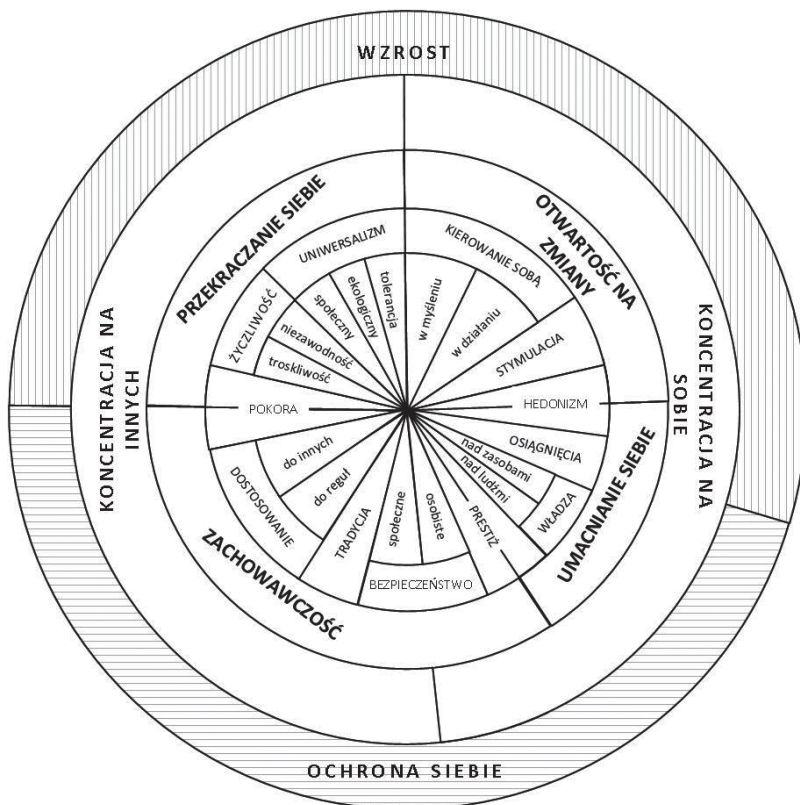

Schemat 1. Reguły w macierzy wartości Shaloma H. Schwartza (Cieciuch, 2013, s. 46)

Rozkład wartości w modelu Schwartza jest doskonalony od końca lat 80. XX wieku. Klasyczna i najbardziej rozpowszechniona wersja obejmująca układ dziesięciu aksjomatów została w 2012 r. zmodyfikowana (Schwartz, Ciecuch, Vecchione i in., 2012) poprzez podział wartości podstawowych na bardziej szczegółowe – co zostało zilustrowane schematem 2.

Do zbioru wartości należą (Ciecuch, Schwartz, 2017, s. 3):

- kierowanie sobą (*self-direction*) – składająca się z wartości: kierowanie sobą w myśleniu (*self-direction-thought* – niezależność myślenia) oraz kierowanie sobą w działaniu (*self-direction-action* – swoboda wyboru działań);
- stymulacja (*stimulation*) – podekscytowanie, nowość i wyzwania w życiu;
- hedonizm (*hedonism*) – przyjemność, zaspokojenie zmysłowe;
- osiągnięcia (*achievement*) – sukces osobisty osiągnięty zgodnie ze standardami społecznymi;
- władza (*power*) – podzielona na władzę nad ludźmi (*power-dominance*) oraz władzę nad zasobami (*power-resources*);
- bezpieczeństwo (*security*) – złożona z wartości bezpieczeństwo osobiste (*security-personal* – bezpieczeństwo w najbliższym otoczeniu danej osoby) i bezpieczeństwo społeczne (*security-societal* – bezpieczeństwo i stabilność społeczna);
- prestiż (*face*) – ochrona publicznego wizerunku i unikanie upokorzenia;
- dostosowanie (*conformity*) – podzielona na dwie bardziej szczegółowe wartości: dostosowanie do reguł (*conformity-rules* – przestrzeganie zasad, przepisów i obowiązków formalnych) oraz dostosowanie do ludzi (*conformity-interpersonal* – unikanie denerwowania i krzywdzenia innych);
- tradycja (*tradition*) – akceptacja i podtrzymywanie zwyczajów, idei własnej kultury, religii lub rodziny;
- pokora (*humility*) – zdolność do uznania własnej nieistotności;
- życzliwość (*benevolence*) – podzielona na życzliwość-niezawodność (*benevolence-dependability* – bycie niezawodnym i godnym zaufania członkiem grupy) oraz życzliwość-troskliwość (*benevolence-caring* – zdolność do poświęcenia się, troska o dobro innych członków grupy);
- uniwersalizm (*universalism*) – w ramach którego wyodrębniono trzy wartości szczegółowe: uniwersalizm społeczny (*universalism-concern* – zaangażowanie na rzecz równości, sprawiedliwości i dobra wszystkich ludzi), uniwersalizm ekologiczny (*universalism-nature* – ochrona środowiska naturalnego) oraz uniwersalizm-tolerancja (*universalism-tolerance* – akceptacja i zrozumienie dla tych, którzy różnią się od danej osoby).

Schemat 2. Kołowa struktura wartości według Shaloma H. Schwartz (Schwartz, Ciecuch, Vecchione, i in. 2012; por. Ciecuch, 2013, s. 56)

Wyróżnione wartości zostały zorganizowane w cztery główne typy: 1) „przekraczanie siebie” (*self-transcendence*), współtworzony przez wartości *uniwersalizm* i *życzliwość*; 2) „umacnianie siebie” (*self-enhancement*) składający się z *władzy* i *osiągnięć*; 3) „otwartość na zmiany” (*openness to change*), do którego Schwartz zaliczył *kierowanie sobą* i *stymulację* oraz 4) „zachowawczość” (*conservation*), składający się z *dostosowania*, *tradycji* i *bezpieczeństwa*. *Hedonizm*, *pokora* oraz *prestiż* są wartościami granicznymi, wchodzącymi w skład sąsiadujących grup wartości.

O ile w klasycznej koncepcji Schwartz (1992, s. 42–44) akcentował podział wartości według dwóch głównych osi: *umacnianie siebie*–*przekraczanie siebie* oraz *zachowawczość*–*otwartość na zmiany*, to wersja zmodyfikowana (Schwartz,

Cieciuch, Vecchione i in., 2012) sugeruje szersze kategorie: *ochronę siebie* (składającą się grupy *zachowawczość* oraz *umacnianie siebie*) oraz *wzrost* (obejmujący *przekraczanie siebie* oraz *otwartość na zmiany*). Alternatywą jest wydzielenie grupy wartości *koncentracja na sobie* (obejmującej *otwartość na zmiany* oraz *umacnianie siebie*) oraz *koncentracja na innych* (składającej się z grup *przekraczanie siebie* oraz *zachowawczość*).

W modelu Schwartza hierarchia wartości jednostki ma charakter kołowy i wynika z nadania wysokiej rangi aksjomatom znajdującym się w pobliżu wartości najwyższej ocenianej (Cieciuch, Schwartz, 2017, s. 2–3). Osoba o poglądach konserwatywnych może mieć hierarchię *tradycja*>*władza*>*bezpieczeństwo*>*dosstosowanie*. W podanym przykładzie najwyższą ocenianą wartością jest *tradycja*. Reguła zgodności powoduje, że osoba wybiera wartości znajdujące się w pobliżu tej uznawanej za priorytetową, z kolei najbardziej odległe (zgodnie z regułą konfliktu) są niżej oceniane. W modelu kołowym dostrzeżemy, że *tradycja* oraz *stymulacja* znajdują się w znacznej odległości od siebie, co wyjaśnia, dlaczego *stymulacja* w przypadku konserwatysty posiada niską rangę. Co więcej, między tymi dwiema wartościami można dostrzec konflikt, ponieważ dążenie do utrwalania tradycji znajduje się w sprzeczności z potrzebą nowości i zmiany.

MACIERZ METAWARTOŚCI

Model kołowy można wykorzystać do analizy wartości obecnych w polityce, ponieważ istnieją zasadnicze analogie między wartościami podstawowymi w modelu Schwartza i aksjomatami funkcjonującymi na poziomie państwa i społeczeństwa (Maj 2018, s. 143–146). Mówiąc wprost, metawartości, które są aksjomatami kolektywnymi, zobiektywizowanymi i obecnymi w debacie publicznej na szczeblu wspólnoty, są pochodną kołowego układu wartości podstawowych, a przede wszystkim – ich konfliktowej struktury.

Wartości polityczne obecne w dyskursie publicznym w demokratycznych państwach cywilizacji zachodniej można usytuować w macierzy zgodnie z czterema typami głównymi wskazanymi przez Schwartza (*umacnianie siebie*–*przekraczanie siebie* oraz *zachowawczość*–*otwartość na zmiany*). Spory wynikają z antynomii metawartości lewicowych (zlokalizowanych w ramach typów *otwartość na zmiany* oraz *przekraczanie siebie*) oraz prawicowych (obejmujących typy *zachowawczość* i *umacnianie siebie*). Można dodać, że są to grupy określone przez Schwartza jako *wzrost* i *ochrona siebie*.

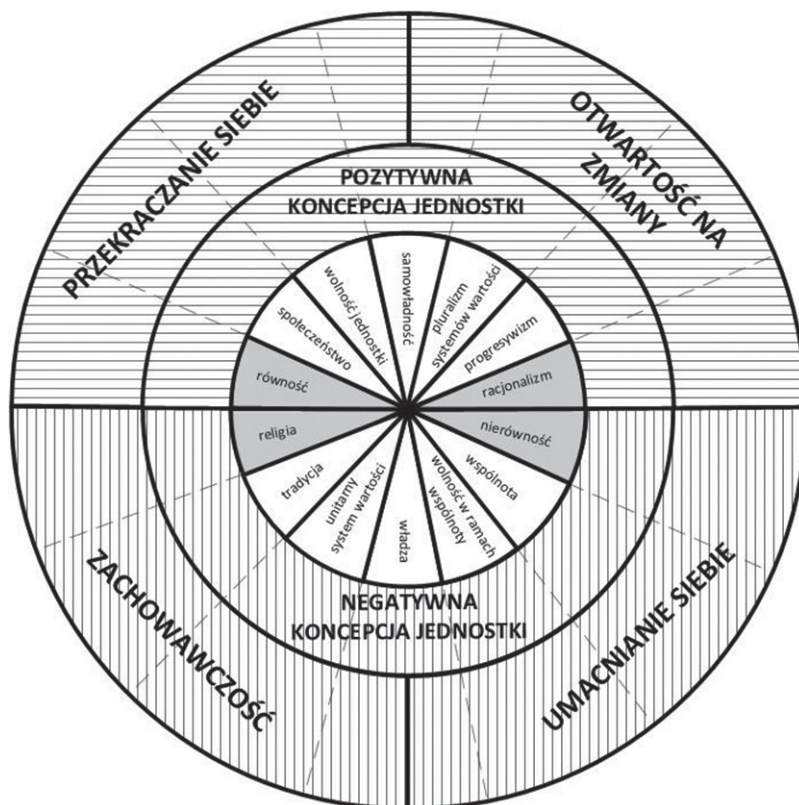
Jak zostało przedstawione na schemacie 3 – *Kołowa struktura metawartości*, północna strona modelu jest zarezerwowana dla aksjomatów lewicowych. Lewicowość jest wyznaczana przez metawartości: *równość, społeczeństwo, wolność jednostki, samowładność, pluralizm systemów wartości, progresywnizm i racjonalizm*. Ich uproszczone znaczenie jest następujące:

- *równość* jest aksjomatem obecnym w wymiarze ekonomicznym, politycznym i społecznym, na jej podstawie powstają wartości pochodne – programy socjalne, propozycje ograniczania przywilejów społecznych, idee związane ze społecznym poczuciem sprawiedliwości i inne;
- *społeczeństwo* jest wizją równych sobie obywateli, jednostek przejawiających aktywność społeczną i polityczną; przynależność do *społeczeństwa* ma charakter subiektywny po spełnieniu kryteriów formalnych;
- *wolność jednostki* jest definiowana możliwie szeroko; jej granice są wyznaczone dobrem innych; obywatele posiadają szeroki katalog uprawnień, w tym osobistych, decyzyjnych;
- *samowładność* jest dążeniem do decentralizacji władzy, kierowaniem jej w dół – do obywateli, opartym na przeświadczeniu, że treść decyzji powinna być kształtowana również przez samych zainteresowanych;
- *pluralizm systemów wartości* jest dążeniem do stanu, w którym w sferze publicznej może swobodnie funkcjonować wiele różnych systemów wartości; państwo, uznając je za równoprawne, nie powinno faworyzować ani dyskryminować żadnego z nich;
- *racjonalizm* oznacza, że nie istnieją wydarzenia ani procesy nadprzyrodzone, rzeczywistość można wyjaśniać wyłącznie w odniesieniu do wiedzy naukowej; religia jest sprawą prywatną obywateli i jako taka nie powinna w żaden sposób oddziaływać na sferę publiczną;
- *progresywnizm*, którego treścią jest wiara w nieuchronny rozwój, postęp cywilizacyjny, technologiczny, gospodarczy, co często wymaga zmiany dotychczasowych praw, zwyczajów i generalnie – pewnej części tradycji.

Południowa strona modelu obejmuje typy: „umacnianie siebie” oraz „zachowawczość” i w polityce jest zagospodarowana przez metawartości prawicowe: *nierówność, wspólnotę, wolność w ramach wspólnoty, władzę, unitarny system wartości, tradycję i religię*.

Podstawowe znaczenie wyróżnionych metawartości jest następujące:

- *nierówność* polega na uznaniu różnic istniejących między ludźmi za naturalne, wynikające z cech jednostek, posiadanych przez nie zdolności i pozycji społecznej;

Schemat 3. Kołowa struktura metawartości (Maj, 2018, s. 148).

- *wspólnota* jest rozumiana jako historycznie ukształtowana, kulturowa grupa etniczna (naród);
- *wolność w ramach wspólnoty* nie ma charakteru absolutnego, jest ograniczona przez uczestnictwo jednostki w zbiorowości; granicami są uznawane społecznie normy, tradycja, powinności na rzecz wspólnoty (narodu);
- *władza*, w której hierarchia jest cechą naturalną, związaną z tradycyjnym podziałem jednostek na posiadające predyspozycje do rządzenia i pozbawionych takich zdolności; zakres podmiotowy *władzy* jest limitowany, a katalog kompetencji skoncentrowany;
- *unitarny system wartości* – w sferze publicznej wysoko oceniane są aksjomaty zaliczane do hierarchii wartości danej wspólnoty, skonstruowane w drodze doświadczeń historycznych; wartości mogą mieć podłoże religijne; wyraźnie wskazywany jest jeden określony system wartości,

a konkurencyjne traktowane jako potencjalne zagrożenie dla ciągłości wspólnoty;

- *religia* jest elementem porządku naturalnego, źródłem hierarchii wartości, także w sferze publicznej;
- *tradycja* jest rozumiana jako przywiązanie do naturalnego porządku, dziedzictwa i dbałość o pamięć historyczną wspólnoty.

Obowiązująca w macierzy zasada konfliktu prowadzi do wyróżnienia siedmiu par wartości i przeciwwartości: *równość–nierówność, społeczeństwo–wspólnota, wolność jednostki–wolność w ramach wspólnoty, samowładność–władza, pluralizm systemów wartości–unitarny system wartości, racjonalizm–religia oraz progresywizm–tradycja.*

Na granicy północnej i południowej części modelu zlokalizowane są wartości styczne, które są do siebie podobne i jednocześnie zapożyczane tak przez podmioty odwołujące się do wartości lewicowych, jak i prawicowych. We wschodniej części wartościami stycznymi są *racjonalizm* i *nierówność*, a w zachodniej *religia* i *równość*.

Aksjomaty centrowe są konstruowane na podstawie wyróżnionych siedmiu par metawartości, dlatego zawsze mają charakter pochodny. Ich celem jest ograniczenie antynomii systemu wartości, co często przybiera postać kompromisu.

Funkcjonujące w polityce i filozofii antynomiczne koncepcje dotyczące ludzkiej natury są zakotwiczone w macierzy i stanowią uzasadnienie (racjonalizację) wyboru przez jednostkę metawartości północnych lub południowych. Punktem wyjścia w koncepcji pozytywnej jest przekonanie, że jednostka jest z natury dobra, a źródło zła ma wobec niej zawsze charakter zewnętrzny. Ludzie są wolni i równi względem siebie, natomiast różnego rodzaju czynniki zewnętrzne są barierami, które utrudniają ich rozwój.

Prawica przyjmuje negatywną koncepcję ludzkiej natury, uznając ją za ułomną i niezmienną. Ten pesymizm wynika z przeświadczenia, że częścią człowieczeństwa jest również zło, które ma charakter endogenny i pojawia się w sytuacji, gdy człowiek świadomie je wybiera. W związku z tym na jednostkę z góry powinny być nakładane pewne ograniczenia, które w określonych sytuacjach można zmniejszać. Negatywna koncepcja ludzkiej natury jest zakorzeniona w konserwatyźmie i chrześcijaństwie. Obie wizje są przeciwstawne i są elementami kołowego modelu metawartości.

REGUŁY ZGODNOŚCI I KONFLIKTU W PROGRAMIE WIOSNY ROBERTA BIEDRONIA

Funkcjonujące w przestrzeni publicznej podmioty polityczne są klasyfikowane między innymi wedle kryterium podobieństwa programowego (Mair, 2010; Gallagher, Laver, Mair, 2011). W świetle modelu kołowego zbieżność programowa jest w pochodną reguł zgodności i konfliktu. Zasady te stanowią podstawę dla selekcji aksjomatów i konstruowania programów politycznych. Wybór danej metawartości determinuje selekcję kolejnych – wysoki priorytet uzyskują aksjomaty położone blisko najwyższej ocenianej i jednocześnie do niej podobne. Analogicznie, wysoką rangę otrzymują wartości pochodne tworzone na podstawie metawartości dobieranych na zasadzie zgodności. Wybór metawartości wpływa także na stosunek do aksjomatów zlokalizowanych po przeciwległej stronie, a więc tych, których realizacja oznaczałaby osiągnięcie celu przeciwnego niż zamierzony. Są to metawartości kolizyjne, które w programach, platformach wyborczych i generalnie – w myśli politycznej – podlegają stygmatyzacji.

Prześledźmy sposób, w jaki przedstawione reguły wpłynęły na dobór wartości w zaprezentowanym w lutym 2019 r. programie wyborczym Wiosny Roberta Biedronia (*Umowa Biedronia*, 2019). Dane w tabeli 1. zawierają metawartości deklarowane i kolizyjne.

W propozycji programowej pojawiły się: *lewicowa równość, społeczeństwo, racjonalizm, samowładność, pluralizm systemów wartości, wolność jednostki oraz progresywizm*, a także pozytywna koncepcja ludzkiej natury.

Tabela 1. Metawartości deklarowane i kolizyjne w programie Wiosny

	treść	metawartość deklarowana	metawartość kolizyjna
1.	„Podstawą sprawiedliwego społeczeństwa jest równość wszystkich obywateli i obywateli. Równość to takie same szanse i takie same prawa dla wszystkich, bez dyskryminacji z jakiegokolwiek powodu”.	<i>równość, społeczeństwo</i>	-
2.	„Każdy ma prawo być sobą i przeżyć swoje życie w zgodzie z własnymi wartościami, tożsamością, wiarą i przekonaniem, o ile nie naruszają one wolności innych osób”.	<i>wolność jednostki, pluralizm systemów wartości</i>	-

	treść	metawartość deklarowana	metawartość kolizyjna
3.	„Państwo powinno w końcu uporządkować relację z Kościołem. Kościół katolicki jest największym posiadaczem ziemskim w Polsce po Skarbie Państwa. Nie ma powodów dla wyjątkowego traktowania jego finansów (a). Wycofamy religię ze szkół, a zaoszczędzone w ten sposób pieniądze prześlemy na edukację i ochronę zdrowia (b). Zlikwidujemy Fundusz Kościelny i włączymy księży do powszechnego systemu emerytalnego. Opodatkujemy duchownych tak, jak wszystkich obywateli (c)”.	(a) <i>równość</i> ; (b) <i>racjonalizm, progresywnizm</i> ; (c) <i>równość, racjonalizm</i>	(b) <i>religia</i>
4.	„Nie zawsze musimy się zgadzać, ale nikt nie może być wykluczony ze wspólnoty – słowami ani czynami (a). Mamy różne poglądy, ale wszyscy jesteśmy Polkami i Polakami i współtworzymy jedno społeczeństwo (b)”. „Demokracja to wspólnota nas wszystkich. Nikt nie może być pozostawiony z tyłu. Jako wspólnota jesteśmy w stanie przezwyciężyć największe problemy. Solidarność to nasza siła (c)”.	(a) <i>pluralizm systemów wartości, społeczeństwo</i> ; (b) <i>pluralizm systemów wartości, społeczeństwo</i> ; (c) <i>społeczeństwo</i>	(a) <i>wspólnota</i> ; (c) <i>wspólnota</i>
5.	„Państwo powinno podejmować decyzje wspólnie z obywatelami i obywatelkami. Wprowadzimy ogólnopolski budżet partycypacyjny – każda obywatelka i każdy obywatel będzie mieć wpływ na wydanie 1 miliarda złotych z budżetu państwa (a). Obniżymy podatki za obecność na wyborach – wszyscy, którzy wezmą udział w głosowaniu, będą mogli odpisać 100 złotych od podatku dochodowego (b). Wprowadzimy możliwość głosowania elektronicznego w wyborach i referendach lokalnych (c). Każdy projekt ustawy będzie poddany konsultacjom publicznym (d). Koniec z zaskakiwaniem obywateli prawem uchwalanym za zamkniętymi drzwiami i na ostatnią chwilę (e)”.	(a) <i>samowładność, równość</i> ; (b) <i>równość, społeczeństwo</i> ; (c) <i>samowładność, społeczeństwo</i> ; (d) <i>samowładność</i>	(e) <i>władza</i>
6.	„Każdy ma prawo do szczęścia, wolności i bezpieczeństwa – niezależnie od tego kim jest (a). Musimy zbudować trwałe fundamenty tej wolności dla każdej i każdego (b). Politycy nie mogą nam mówić, co możemy zrobić ze swoim życiem (c). Koniec z decydowaniem o nas bez nas (d)”.	(a) <i>pluralizm systemów wartości</i> ; (b) <i>wolność jednostki, równość</i>	(c) <i>unitarny system wartości</i> ; (d) <i>władza</i>
7.	„Możemy wpuścić do polskiej polityki powiew WIOSNY, który przyniesie naszemu państwu tak bardzo potrzebną regenerację. Energię sprawiającą, że Polska będzie państwem, któremu możemy zaufać, gdzie każdy może być kim chce (a), a płeć czy miejsce urodzenia nie zamykają możliwości rozwoju (b). W którym polityka nie polega na wiecznym konflikcie, tylko na budowaniu wspólnoty i polityce współpracy (c). W którym najważniejsze nie są plany budowy pomników, tylko patrzenie w przyszłość i odpowiadanie na wyzwania współczesności (d)”.	(a) <i>pluralizm systemów wartości</i> ; (b) <i>równość</i> ; (c) <i>wartości centrum</i> ; (d) <i>progresywnizm</i>	(d) <i>tradycja</i>

	treść	metawartość deklarowana	metawartość kolizyjna
8.	„Powołamy rzecznika praw przyrody oraz wprowadzimy nowoczesną ustawę o ochronie zwierząt (a). Zlikwidujemy fermy zwierząt futerkowych, zabronimy wykorzystywania zwierząt w cyrkach i zlikwidujemy chów klatkowy (b)”.	pozytywna koncepcja ludzkiej natury (a)	negatywna koncepcja ludzkiej natury (b)
9.	„Prawie wszystkie urzędy centralne są skoncentrowane w kilku dzielnicach Warszawy. Przenieśmy część urzędów i instytucji publicznych z Warszawy do innych miast, ze szczególnym uwzględnieniem byłych miast wojewódzkich i pozostałych powyżej 50 tysięcy mieszkańców”.	<i>samowładność</i>	-
10.	„Uważamy, że wszystkie działania polityków, rządu, jego urzędów oraz samorządu powinny być jawne. Każda obywatelka i każdy obywatel musi mieć prawo do informacji i możliwość kontrolowania pracy władz. Władze muszą brać odpowiedzialność za swoje działania”.	<i>samowładność</i>	-
11.	„Zagwarantujemy prawo kobiet do bezpiecznego przerywania ciąży na żądanie do 12 tygodnia. Wprowadzimy pełne finansowanie do trzech zabiegów in vitro dla każdej kobiety na podstawie zaleceń lekarza”.	<i>pluralizm systemów wartości, wolność jednostki, równość</i>	-
12.	„Wprowadzimy nowoczesną, opartą na faktach edukację seksualną”.	<i>progresywizm</i>	-

Równość w programie Wiosny przybrała formę postulatów dotyczących różnych sfer życia. Uznano, że podstawą sprawiedliwie skonstruowanego społeczeństwa jest równość wszystkich jego obywaterek i obywateli, którzy powinni posiadać takie same prawa (punkt 1). Egalitaryzm podkreślano także w sprawach religijnych. Formułując postulat traktowania Kościoła na równi z innymi podmiotami, podnoszono konieczność zniesienia jego uprzywilejowanej pozycji. Dotyczyło to również księży, którzy podobnie jak inni obywatele powinni zostać włączeni do powszechnego systemu emerytalnego oraz opodatkowani (punkty 3^a i 3c).

Na metawartości *społeczeństwo* oparto inkluzywną wizję zbiorowości. Państwo powinno zadbać o to, aby każdy, bez względu na posiadane przymioty, mógł czuć się pełnoprawnym obywatelem (punkty 4a–c). Polityka powinna zmierzać w kierunku uwolnienia aktywności członków społeczeństwa, ponieważ od tego zależy jakość demokracji (punkty 5^b i c).

Wolność jednostki została wyekspozowana w stwierdzeniu, że każdy ma prawo być sobą i przeżyć swoje życie w zgodzie z własnymi wartościami, tożsamością,

wiarą i przekonaniem, o ile nie naruszają one wolności innych osób (punkt 2, a także 6b). Ponadto wolność kobiety nie może być ograniczana przez przepisy antyaborcyjne (punkt 11).

Celem *samowładności* jest kierowanie władzy i kompetencji w dół. Zostało to wyrażone w postulatcie podziału władzy między państwo i obywateli, w idei wprowadzenia ogólnopolskiego budżetu partycypacyjnego (punkt 5a), w propozycji głosowania elektronicznego w wyborach i referendach lokalnych oraz w obowiązkowych konsultacjach społecznych każdego projektu ustawy (5c i d). Część urzędów centralnych funkcjonujących w Warszawie powinna zostać przeniesiona do innych miast, ze szczególnym uwzględnieniem byłych miast wojewódzkich i pozostałych powyżej 50 tysięcy mieszkańców (punkt 9). Każdy obywatel powinien mieć realne prawo do informacji oraz możliwość kontrolowania pracy władz (punkt 10).

Istotą metawartości *pluralizm systemów wartości* jest stworzenie przez państwo warunków do swobodnego rozwoju różnorodności oraz jej systemowej ochrony. W programie ugrupowania Roberta Biedronia zadeklarowano ten cel jako jeden z podstawowych (punkt 2). Akceptację różnych systemów wartości i odmiennych stylów życia uzasadniano tolerancją, ponieważ każdy człowiek, niezależnie od tego, kim jest, powinien mieć prawo do szczęścia, wolności i bezpieczeństwa (punkty 6^a i 7a).

Progresywizm jest dążeniem do osiągnięcia postępu społecznego, przy czym wprowadzanie zmian niejednokrotnie wymaga rezygnacji z pewnej części tradycji. W programie Wiosny było to dostrzegalne w propozycji wprowadzenia nowoczesnej edukacji seksualnej (punkt 12). Środki finansowe na reformę edukacji miały pochodzić z oszczędności spowodowanych wycofaniem religii ze szkół (3b). Jak można dostrzec, stosunek Wiosny do Kościoła i religii został oparty na *racjonalizmie* (3^b i c).

W programie pojawiło się nawiązanie do pozytywnej koncepcji ludzkiej natury, opartej na przeświadczeniu, że człowiek jest pierwotnie dobry, otwarty wobec świata, wrażliwy na krzywdę innych i działa z pobudek altruistycznych. W kontekście ochrony środowiska dostrzega się, że jednostka jest jedynie częścią ekosystemu, w którym żyje, w związku z tym nie powinna naruszać jego równowagi. Przenosząc tę wizję na terminologię macierzy, relacje człowieka z przyrodą powinny być kształtowane przez metawartości, które odnajdziemy w ramach typów „przekraczanie siebie” i „otwartość na zmiany”. W *Umowie Biedronia* zostało to wyeksponowane w idei powołania rzecznika praw przyrody oraz wprowadzenia nowoczesnej ustawy o ochronie zwierząt (8a).

Program Wiosny został skonstruowany na podstawie reguły zgodności, ale również – konfliktu. W jego treści dostrzeżemy stygmatyzowanie metawartości kolizyjnych (co zostało przedstawione w ostatniej kolumnie tabeli 1. Bezpośredniej krytyce poddano południową *religię*, ponieważ była przeciwwartością *racjonalizmu* (któremu nadano wysoką rangę) i położonej w jego sąsiedztwie metawartości *progresywizm*. *Religię* uznano za czynnik hamujący postęp społeczny (3b). Krytyce poddano wartość *tradycja*, zaznaczając, że Polska powinna być państwem, w którym najważniejsze nie są plany budowy pomników, tylko patrzenie w przyszłość i odpowiadanie na wyzwania współczesności (7d).

Metawartością kolizyjną była zbudowana na zasadzie ekskluzywnej prawicowa *wspólnota* – wyłączająca osoby, którym obce są dominujące, ukształtowane historycznie wartości społeczne (tradycja, normy obyczajowe i religijne). W programie Wiosny akcentowano, że nikt nie może być wykluczony ze wspólnoty – słowami ani czynami, że demokracja jest wspólnotą wszystkich obywateli, a instytucje państwa powinny dbać o wszystkich (4^a i c).

Niemożliwy do zaakceptowania był *unitarny system wartości*, który wskazując na określony typ moralności, samoistnie wchodził w konflikt z *pluralizmem systemów wartości*. Zaznaczano więc, że politycy nie mają prawa ingerować własnymi decyzjami w życie obywateli (6c). Na kursie kolizyjnym znalazła się metawartość *władza*, ponieważ społeczeństwo nie powinno być zaskakiwane „prawem uchwalanym za zamkniętymi drzwiami i na ostatnią chwilę” (5e) oraz decyzjami, na które sami zainteresowani nie mają wpływu (6d).

W programie Wiosny w pewnym stopniu zadeklarowano wartości centrowe, których istotą jest kompromisowe rozwiązanie antynomii wartości (wąskie znaczenie) lub dążenie do zgody (szerokie znaczenie). Aksjomaty centrum pojawiły się w postulacie zakończenia „wojny polsko-polskiej”, postrzeganej jako wyniszczający konflikt, na którym tracą wszyscy obywatele – a zatem w drugim z wyróżnionych znaczeń.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, trzeba uznać, że postulaty Wiosny Roberta Biedronia zaprezentowane w programie z 2019 r. były pochodną kołowego układu metawartości. W dokumencie *Umowa Biedronia. Nowa umowa dla Polski* najwyższą rangę nadano metawartościom północnej części modelu, zlokalizowanym w ramach typów „przekraczanie siebie” oraz „otwartość na zmiany”. Aksjomaty były

dobierane zgodnie z regułą zgodności macierzy kołowej. Z kolei reguła konfliktu spowodowała, że w programie stygmatyzowano wartości południowe, których realizacja oznaczałaby osiągnięcie celów przeciwnych niż zamierzone. Można dodać, że selekcja wartości politycznych korespondowała z samoidentyfikacją Wiosny, która w kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego w 2019 r. prezentowała się jako ugrupowanie progresywne, dystansując się w ten sposób od konkurencyjnych ugrupowań, które w dyskursie publicznym uzyskały zbiorczą etykietę lewicy.

W postulatach podkreślano konieczność złagodzenia konfliktów w polityce, pisano o „wyniszczającej wojnie polsko-polskiej”, co sugerowałoby centrowe podejście do sporu politycznego. Zamieszczenie w programie tego typu sformułowań wypadałoby uznać za propozycję dla wyborców zorientowanych na wartości kompromisowe, jednak w tym przypadku wystąpił brak konsekwencji – w dokumencie nie odnajdziemy propozycji rozwiązań antynomii wartości.

BIBLIOGRAFIA:

- Cieciuch, J. (2013). *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*. Warszawa: Liberi Libri.
- Cieciuch, J., Schwartz, S.H. (2017). Values. W: V. Zeigler-Hill, T. Shackelford (red.). *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. (s. 1–5). Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-28099-8_1509-1.
- Gallagher, M., Laver, M., Mair, P. (2011). *Representative Government in Modern Europe, 5th edition*. London: McGraw-Hill.
- Mair, P. (2010). Orientacje lewicowe i prawicowe. W: R. J. Dalton, H.-D. Klingemann (red.). *Zachowania polityczne*, t. 1 (s. 258–277). Warszawa: PWN.
- Maj, P. (2018). *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., Konty, M. (2012). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663–688. DOI: 10.1037/a0029393.
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. W: M.P. Zanna (red.). *Advances in Experimental Social Psychology*. New York: Academic Press.
- Umowa Biedronia. Nowa umowa dla Polski*. (2019). Pobrane z: <https://wiosnabiedronia.pl/program>.